

Van crisis naar renaissance: De toekomst van de empirische sociologie

Rense Corten, Universiteit Utrecht¹

In 2007 publiceerden de Britse sociologen Mike Savage en Roger Burrows een geruchtmakend artikel waarin ze waarschuwen voor het einde van de empirische sociologie. Hoe staat deze tak van de sociologie er nu, bijna vijftien jaar later, voor?²

In hun artikel met de omineuze titel *The coming crisis of empirical sociology* waarschuwen Savage en Burrows dat de empirische sociologie grotendeels irrelevant dreigt te worden, met name als gevolg van de opkomst van het 'alwetende kapitalisme': grote bedrijven die op grote schaal gedetailleerde informatie verzamelen over hun klanten. Die pessimistische voorspelling was destijds al controversieel, maar in de tussentijd is de wereld ook aanzienlijk veranderd; hoog tijd dus voor een tussenbalans.

Laten we beginnen met de diagnose door Savage en Burrows van destijds. Zij beschrijven de empirische sociologie in de tweede helft van de twintigste eeuw als gedomineerd door de methoden van (vooral kwantitatief) vragenlijstonderzoek enerzijds en (meer kwalitatieve) diepte-interviews anderzijds. Hoewel hun pessimistische voorspellingen beide typen methoden aangaan, beperkt ik me hier omwille van de ruimte tot de kwantitatieve kant. Daarbinnen is vooral één sociologisch specialisme, grootschalig vragenlijstonderzoek gebaseerd op representatieve steekproeven, een prachtige uitvinding die het mogelijk maakt uitspraken te doen over sociale processen in grote populaties. Resultaten uit dit soort onderzoek leiden tot belangrijke wetenschappelijke inzichten en spelen ook een significante rol in de totstandkoming van beleid.

Vragenlijstonderzoek

Aan het begin van de 21ste eeuw begon vragenlijstonderzoek volgens Savage en Burrows achterhaald te worden door een aantal ontwikkelingen. Ten eerste werd het doen van goed vragenlijstonderzoek zelf steeds moeilijker, bijvoorbeeld doordat mensen steeds minder bereid bleken mee te doen aan onderzoek. Daarnaast raakte het vragenlijstonderzoek steeds verder gecommmercialiseerd: marketingbureaus zetten hun eigen grootschalige panels in voor specifieke, niet-wetenschappelijke doeleinden en leunden steeds minder op sociologische expertise. De belangrijkste ontwikkeling was echter de vergaande digitalisering van de samenleving, waarbij grote techbedrijven op een dermate grote schaal gedetailleerde data begonnen te verzamelen over menselijk gedrag dat het trekken van steekproeven en het stellen van vragen niet meer nodig leek. En dus was het vakgebied dat daar bij uitstek goed in was – de sociologie – goeddeels overbodig geworden.

Maar hoe is het op dit moment, bijna vijftien jaar later, gesteld met deze crisis? Allereerst moeten we vaststellen dat de ontwikkelingen die Savage en Burrows in 2007 zagen onverminderd relevant zijn. Terwijl de problemen met het doen van hoogwaardig vragenlijstonderzoek nog minstens zo groot zijn, is binnen de samenleving de rol van data in de tussentijd alleen maar groter geworden. In 2007 was Facebook nog maar een paar jaar oud, was Netflix slechts grotendeels een postorderbedrijf (echt waar!) en kwam de iPhone als eerste echte smartphone net op de markt.

¹ Rense Corten is universitair hoofddocent aan de afdeling sociologie van de Universiteit Utrecht. E-mail: r.corten@uu.nl.

² Dit artikel is verschenen in *Sociologie Magazine*, Jaargang 30, nr. 1, maart 2022. ©Rense Corten, 2022.

Inmiddels zijn sociale media niet meer weg te denken uit het sociale verkeer, loopt het merendeel van de bevolking met een smartphone op zak en zijn we het volstrekt normaal gaan vinden dat grote bedrijven, van Albert Heijn tot Amazon en van de NS tot Netflix, continu data verzamelen over ons gedrag. Deze data zijn slechts zelden (of hooguit onder strikte voorwaarden) beschikbaar voor wetenschappelijk onderzoek, omdat deze door bedrijven – als waardevol bezit – angstvallig worden beschermd en uitsluitend binnenshuis geanalyseerd voor eigen doeleinden. Dit levert de paradoxale situatie op dat, hoewel er dus meer data over de samenleving verzameld worden dan ooit tevoren, private partijen inmiddels beter inzicht hebben in de samenleving dan sociale wetenschappers die in het publiek belang werken.

Een nieuwe ontwikkeling die sterk met het voorgaande samenhangt is de opkomst van een nieuw vakgebied dat zich onder de noemer *data science* specialiseert in de analyse van grote hoeveelheden data met veelal aan de informatica ontleende technieken als *machine learning*, waarbij zelflerende algoritmes proberen patronen in grote hoeveelheden data te vinden. Hoewel technisch geavanceerd en – ook in commerciële kringen – zeer populair, laat *data science* zich over het algemeen weinig gelegen liggen aan sociologische (of andere) theorie; de data worden geacht voor zichzelf te spreken. Wat dat betreft zou niet alleen de empirische, maar ook de theoretische sociologie voor zijn toekomst moeten vrezen.

Reden tot hoop

Op het eerste gezicht lijken Savage en Burrows dus gelijk te hebben gekregen, en bevindt de empirische sociologie zich nog altijd in zwaar weer. Toch zijn er ook meer positieve tekenen. Ik schets hier een aantal relatief recente ontwikkelingen die reden geven tot hoop.

In de eerste plaats beginnen sociologen langzaam maar zeker de mogelijkheden van nieuwe vormen van data op waarde te schatten en zich de daarvoor benodigde onderzoeksvaardigheden eigen te maken. Technieken als analyse van sociale media of geautomatiseerde tekstanalyse zijn steeds minder exotisch en weten steeds vaker hun weg te vinden naar belangrijke sociologische tijdschriften. Een interessante bijkomstigheid van deze ontwikkeling is dat daardoor kwalitatief en kwantitatief onderzoek naar elkaar toe zijn gegroeid, en in sommige opzichten ook de sociale en geesteswetenschappen.

Belangrijker is wellicht dat het besef steeds meer doordringt dat sociologen zouden moeten inzetten op methoden van dataverzameling die gebruikmaken van de mogelijkheden van digitalisering, maar die tevens onafhankelijk zijn van de grote techbedrijven en hun private belangen. Denk hierbij aan het in eigen beheer verzamelen van internetdata, het opzetten van grootschalige online (veld)experimenten, of het gebruik van grootschalige data uit officiële registers, zoals die van het Centraal Bureau voor de Statistiek.. Ook het – door Savage en Burrows afgeschreven – vragenlijstonderzoek krijgt een nieuwe impuls door dit te combineren met slimme digitale technieken, zoals smartphone-apps of databronnen met locatiegegevens.

Sinds enkele jaren is dit soort innovaties niet langer het initiatief van alleen ondernemende individuele onderzoekers, maar is er ook een gecoördineerde beweging zichtbaar die zich richt op het moderniseren van het onderzoeks-instrumentarium van de empirische sociale wetenschappen, mét inachtneming van publieke waarden zoals transparantie en bescherming van de privacy. Een goed voorbeeld hiervan in Nederland is het veelbelovende ODISSEI-project, waarin een grote en diverse groep sociale wetenschappers samenwerkt aan het bij elkaar brengen van nieuwe expertise, het ontsluiten van waardevolle grootschalige datasets (zoals de registerdata van het CBS) en het ondersteunen van innovatief onderzoek. Ook hierin zien we in toenemende mate een toenadering tot de geesteswetenschappen, waarin zich een vergelijkbare beweging voltrekt.

Herwaardering

Ook in andere opzichten lijkt de sociologie de wind in de zeilen te hebben. Actuele maatschappelijke ontwikkelingen zoals de huidige pandemie (waarbij beleidsmakers zich steeds meer lijken te realiseren dat inzicht in menselijk gedrag cruciaal is om uit de crisis te geraken) en het hoog oplaaierende debat over inclusiviteit en racisme, leiden tot een herwaardering van de sociale wetenschappen. De Nederlandse sociologieopleidingen hebben zich de afgelopen jaren in ieder geval mogen verheugen in sterk oplopende studentenaantallen. Als sociologen deze hernieuwde interesse in de discipline weten te combineren met het huidige momentum van innovatie in onderzoeksmethoden, mogen we na de 'crisis' van Savage en Burrows misschien zelfs bescheiden hopen op een renaissance in de empirische sociologie.

Literatuur

Salganik, M. J. (2019). *Bit by bit: Social research in the digital age*. Princeton University Press.
Savage, M., & Burrows, R. (2007). The coming crisis of empirical sociology. *Sociology*, 41(5), 885-899.